

Ulkopolitiikan opetuksen puumerkki

Oman opetustehtävän ja sen yhteiskunnallisen merkityksen tarkastelu ei ole ominaista politiikan tutkimukselle, jota pidetään akateemisena tutkimusalana. Alalla on kuitenkin pitkälti kyse opetuksesta eikä vain tutkimuksesta, ja sillä on myös tietynlaisia opetusfilosofisia piirteitä. Esimerkkinä voidaan mainita ns. puumerkkipedagogiikka (signature pedagogy). Puumerkkipedagogiikka viittaa tapoihin, joilla tulevaisuuden taitajia perehdytetään ammattiinsa. Opetuksen puumerkki liittyy yhteen tieteenalan ja ammattikunnan. Tämä punainen lanka tuottaa asiantuntijoiden, päätöksentekijöiden, virkamiesten, tutkijoiden ja yliopisto-opettajien kudelman.

Puumerkkipedagogiikka sisältää esimerkiksi tavoitteen tuottaa asioihin kriittisesti suhtautuvia toimijoita. Tämä kriittisyyden tavoite on yleinen eri tieteenaloilla. Yliopisto-opetusta määrittää pyrkimys välittää ymmärryksen kykyä ja analyysin tekemisen taitoa. Tieteenalojen opetusfilosofioita leimaa jako tiettyyn ammattiin suuntautuneisiin ja yleisempiin oppi-aineisiin, joihin myös politiikan tutkimus enemmän tai vähemmän kuuluu. Samoin politiikan tutkimusta värittää jako laadulliseen ja määrälliseen tutkimus- ja opetuskulttuuriin.

Erilaiset valinnat ja jaot välittyvät opetuksen ja opiskelijoiden kautta työelämään. Kulttuurinen vaikutuksensa on myös sillä, että alan opetus perustuu perinteiseen kaavaan: massaluennot (keskeisten käsitteiden suhteuttaminen toisiinsa), harjoitukset (soveltava oppiminen) ja henkilökohtainen opiskelu (kirjatenttien muodossa omaksuttavat laajat aineistot). Innovatiivisempien ja opiskelijaa aktivoivampien opetusmenetelmien käyttö on usein mahdotonta perinteen painon tai ajan ja resurssien puutteen vuoksi.

Kriittisen mielen synnyttäminen on vaikea tehtävä. Erityisen vaikea se on suhteessa tutkimusta rahoittavaan valtion hallintoon. Kriittisyyden synnyttämisen pedagogiikka on syytä asetella historiallisiin raameihin. Ääriesimerkkejä ei ole vaikea löytää. Holocaust-tutkimuskirjallisuuden yhteydessä törmää usein huomioon, että tiedeyhteisö toimii barbarismin teknisesti kompetenttina tukijalkana. Varsinkin saksalaiset yliopistot tuottivat tuona aikana eri alojen asiantuntijoita, jotka eivät kyenneet pysäyttämään valtion taantumista vaan edesauttoivat tuhoamisprosessia. Teoksessaan *Rethinking the Holocaust* Yehuda Bauer sanoo akateemisen yhteisön ja heidän kouluttamiensa asiantuntijoiden liittyneen natsipuolueeseen pääasiassa siksi, että puolue lupasi heille tulevaisuuden ja statusta.

Yliopiston läheinen suhde valtioon on arkipäivää, mikä ei sinällään ole negatiivinen piirre. Kylmän sodan aikana niin Neuvostoliitossa, Yhdysvalloissa kuin Suomessakin yliopisto linkittyi päätöksentekoelelliittiin. Erimuotoiset opetusfilosofiat muodostivat yhden sidosaineen.

Opetusfilosofinen sidos tarjoaa sillanpään kysymykseen, minkälaisia teknisesti kompetentteja asiantuntijoita tämän päivän suomalainen yliopistopedagogiikka synnyttää, tai, tarkemmin sanoen, mikä on politiikan tutkimuksellisen yliopisto-opetuksen suhde yhteiskunnallisiin tarpeisiin. Erityisesti ulkopoliitiikan ja siihen kietoutuvien tutkimusalojen opetus vaihtelee maasta toiseen siirryttäessä. Vertailevassa mielessä ulkopoliitiikan tutkimus tarjoaa mielenkiintoisia näkökulmia suomalaiseen yhteiskuntaan.

Yliopistot pyrkivät toteuttamaan läntisiä liberaaleja arvoja. Merkitystä on esimerkiksi sillä, että tiedosta pyritään tekemään läpinäkyvää. Tieto on avoimesti saatavilla. Tässä mielessä alan yliopistopedagogiikka pyrkii välittämään opiskelijalle hyvän hallintotavan keskeisiä arvoja: avoimuutta, läpinäkyvyyttä, vastuullisuutta, laillisuutta ja tasapuolisuutta. Toisaalta on syytä huomata, ettei hyvän hallinnon etiikka ole suinkaan tyhjentävä kuvaus ulkopoliittikan käytännöistä. Näin ollen yliopiston ulkopoliittikan opetustehtävässä on muitakin puolia.

Ulkopoliittikan alalla suomalainen oppi ja opetus sisältää erilaisen ”puumerkin” kuin vaikkapa entisessä suurvallassa, Ruotsissa. Näiden kahden maan ulkopoliittikan usein tiedostamattomia opetusfilosofioita kuitenkin yhdistää yhteinen kokemus puolueettomuudesta. Lapsuudesta lähtien ja yliopisto-opetuksen terävöittäminä kansalaiset oppivat tietyn tiedon ja perusopin puolueettomuudesta, neutraaliudesta, kriisien välittämisestä, silnanrakentamisesta, rauhanturvaamisesta ja aseistariisunnasta.

Erot ovat näyttäytyneet Suomen normatiivisessa mielessä vähäisempänä tuomari-painotuksena ja korostuneena lääkäri-lähestymistapana. On luultavaa, että suomalaisen ulkopoliittikan tekijöiden eliitti tiesi pitkään Neuvostoliiton todellisen tilan, siellä tapahtuvat laittomuudet, ihmisoikeusrikkokset, kansanmurhat, väestön pakkosiirrot, vähemmistöjen oikeuksien tallomisen, jne. Suhde itäiseen naapuriin oli arka ja sitä hoidettiin tarkoin. Ulkopoliittikka ja sisäpolitiikka kietoutuivat toisiinsa. Tähän tietoisuuteen liittyneet yhteiskunnalliset riitit olivat moninaisia. Mutta missä tämä riitillinen taito opittiin? Julkisuus, media ja koulujärjestelmä olivat tämän tietotaidon suurimpia välittäjiä. Alan yliopistollinen opetus tarjosi tavallaan vain lisäpiirteitä ja nyansseja jo syntyneelle pohjalle.

Kysymys ei kuitenkaan ollut pelkästään rähmälläänolosta, jolla usein viitataan moraaliseen selkärangattomuuteen tai ideologiseen sokeuteen. Ulkopoliittikan oppi Suomessa sisälsi ns. kansallisen realismin perinteen. Se korosti isojen valtioiden ja varsinkin itäisen naapurin suurvalta-asemaan liittyneiden oikeutettujen vaateiden hyväksymisen tärkeyttä. Pienvallan oli taivuttava realiteettien edessä tai käytettävä niitä viekaasti hyväkseen. Juuri tämä ”kettu-asenne” muodostaa yhden ulkopoliittikkamme opin: Miten toimia niin, että sillä millä perinteisesti ei ole valtaa, olisi valtaa? Se, miten kansallinen realismi välittyi yliopisto-opetuksen kautta päätöksentekoelektiiniin, muodostaa mielenkiintoisen tutkimuksellisen kysymyksen.

Ulkopoliittikan opetuksella on pitkät juurensa, jotka liittyvät kansallisen realismin laajempiin kansainvälisiin ja historiallisiin traditioihin. Aristoteleen oppi nuorelle hallitsijalle on hävinnyt, mutta Machiavellin kuiskaukset hallitsijan korvaan vaikuttavat vielä tänäänkin. Ne tarjoavat opetuksellisen mallin, joka ainakin historiallisessa mielessä erottaa ulkopoliittikan yliopistollisena aineena monista muista tieteenaloista. Tähän traditioon liittyvät tiedolle vihkiytyminen ja salattu tieto, mutta myös tasapainoa ja maltillisuutta korostava eettinen näkemys. Pienen valtion ulkopoliittikkaan sovellettuna kansallinen realismi tuotti myös kansallista konsensusta. Halu ottaa isolta ja antaa pienelle sopi rauhantutkimuksen demokratisoivaan agendaan.

Ulkopoliittikan puumerkkiopetustapojen tila tämän päivän Suomessa on kysymysmerkki. Eräs tapa lähestyä aihetta on kysyä, millaisia julkisia keskustelijoita politiikan opetus on tuottanut. Keskustelussa usein esitetään väite, ettei Suomessa ole kunnollista ja avointa keskustelua maan ulkopoliittikasta. Toisaalta koetaan joidenkin hyssyttelevän avointa keskustelua. Pienessä maassa ulkopoliittikasta puhutaan niin kuin on opittu ja syytä puhutapoihin voi hakea myös alan yliopisto-opetuksesta.